

testate hominum monarchicum regimen in Ecclesia mutare: communitas autem humana potest suam jurisdictionem transferre in unam personam, vel in aliam communitatem, ut patebit. Est ergo hæc potestas non solum mutabilis, sed etiam mutabilior, magisque a voluntatibus hominum pendens. Tertio potest reddi ratio hujus differentiae, quia ea quæ sunt ex institutione speciali pendent a voluntate instituentis, quæ ab inferioribus mutari non potest: hæc autem potestas non est ab institutione, sed a natura, et ideo eo modo datur quo est conveniens naturæ rationali secundum rectam rationem et prudentiam: ratio autem naturalis dicitur non esse necessarium, imo nec conveniens tali naturæ habere hanc potestatem immutabilem in tota communitate: vix enim potest illa sic sumpta, et nulla determinatione adjuncta vel mutatione facta, illa uti: ergo ita datur a natura et ejus auctore ut possit in ea mutatio fieri, prout communi bono magis fuerit expediens.

CAPUT IV.

COROLLARIA EX SUPERIORI DOCTRINA.

1. *Monarchicum optimum regimen.* — Ex dictis in superiori capite possumus aliqua inferre quæ ad omnia dicenda magnam lucem afferent. Primum est, quod licet hæc potestas absolute sit de jure naturæ, determinatio ejus ad certum modum potestatis et regiminis est ex arbitrio humano. Declaratur: nam (juxta doctrinam Platonis in Dialogo civili, seu de regno, et in libris de Repub., et Aristotelis 3 Polit., cap. 5, et 8 Ethic., cap. 10) triplex est politica gubernatio simplex: monarchia, id est, per unum caput; aristocratia, id est, per paucos et optimos; democratia, id est, per plures et plebeios. Ex quibus confici possunt varii modi gubernationis mixtæ, seu compositæ ex illis simplicibus per participationem vel omnium vel duorum ex illis. De quibus videri potest fuse et optime Bellarmin., lib. 1 de Summo Pontifice, a principio per nonnulla capita. Stando ergo in jure naturali non coguntur homines eligere determinate unum ex his modis gubernationis: quia licet inter eos monarchia sit melior, ut Aristoteles late ostendit, et colligi potest ex gubernatione et providentia totius universi, quam oportet esse optimam, et inde conclusit Aristoteles 12 Metaph. in fine, esse monarchiam, dicens: *Unus ergo Princeps.* Idemque ostendit exemplum Christi Do-

mini in institutione et gubernatione suæ Ecclesiæ: ac denique id etiam suadet frequentior usus omnium nationum: licet hoc (inquam) ita sit, nihilominus alii modi gubernandi non sunt mali, sed possunt esse boni et utiles, ideoque ex pura lege naturæ non coguntur homines habere hanc potestatem in uno, vel in pluribus, vel in collectione omnium; ergo hæc determinatio necessario fieri debet arbitrio humano: et ita etiam constat experientia magnam esse in hoc varietatem: nam alicubi est monarchia, et raro est simplex, quia supposita fragilitate, ignorantia et malitia hominum, regulariter expedit aliquid admiscere ex communi gubernatione, quæ per plures fit, quæ etiam est major vel minor juxta varias consuetudines et judicia hominum: pendet ergo tota hæc res ex humano consilio et arbitrio. Intellegendum igitur est singulos homines ex natura rei habere partialiter (ut sic dicam) virtutem ad componendam seu efficiendam communitatem perfectam: eo autem ipso quod illam componunt, resultat in tota illa hæc potestas: nihilominus tamen jus naturæ non obligat, ut vel per ipsam totam communitatem immediate exerceatur, vel in ipsa semper maneat: imo quia moraliter difficillimum esset ita fieri (esset enim infinita confusio et morositas, si suffragiis omnium leges essent conditæ), ideo statim determinatur hæc potestas ab hominibus ad aliquem ex prædictis modis gubernationis, quia non possunt alii excogitari, ut facile consideranti patebit.

2. *Potestas civilis quando manat a communitate.* — *Potestas ex natura rei est immediate in communitate; primus titulus regni potestatis est immediate a Deo.* — Secundo, sequitur ex dictis potestatem civilem, quoties in uno homine vel principe reperitur, legitimo ac ordinario jure, a populo et communitate manasse, vel proxime, vel remote, nec posse aliter haberi, ut justa sit. Hæc est sententia communis jurisperitorum in l. 1, ff. de Const. Princip., et in l. 2, ff. de Orig. jur. Ex quibus juribus id etiam habetur. Idem Panor. et alii Canonistæ in cap. *Per venerabilem*, Qui filii sint legitimi. Idem D. Thomas, q. 90, art. 3, et q. 97, Cajetan. citato opusc. de Potestate Papæ, part. 2, cap. 2 et 10, Victor. in propria Relectione de hac re, et alii allegati. Ratio ex dictis est, quia hæc potestas ex natura rei est immediate in communitate; ergo ut juste incipiat esse in aliqua persona tanquam in supremo principe, necesse est ut ex consensu communitatis illi tribuatur. Deinde explicatur

a sufficienti partium enumeratione: nam hæc potestas potest intelligi data regibus immediate ab ipso Deo, sed hoc licet aliquando sit factum, ut in Saul et Davide, tamen illud fuit extraordinarium, et supernaturale quoad modum: juxta communem autem et ordinariam providentiam non ita fit, quia homines, juxta naturæ ordinem, non revelationibus sed naturali ratione reguntur in his quæ civilia sunt: neque obstat quod Scriptura interdum dicit, Deum dare regna et mutare suo nutu, Daniel 4; et Isai. 45 dicitur Cyrus a Deo constitutus Rex: unde Joan. 19 dixit Christus: *Non haberes in me potestatem ullam, nisi tibi datum esset desuper*: in his enim solum significatur hæc omnia non fieri sine speciali providentia Dei, vel ordinantis, vel permittentis, ut dixit Augustinus tract. 6 in Joan., et 22 contra Faustum, cap. 74. Hoc tamen non excludit quin per homines fiant, sicut alii effectus omnes, qui fiunt per causas secundas, principaliter tribuuntur providentiæ Dei.

3. *Secundus titulus regni potestatis, successio hæreditaria.* — Secundo, potest hæc potestas esse in rege per successionem hæreditariam, et ita existimant nonnulli juristæ a principio fuisse; sed recte alii advertunt successionem necessario supponere dominium vel potestatem in eo cui succeditur, et ideo necessario deveniendum esse ad aliquem qui alteri non successerit, quia non proceditur in infinitum. De illo ergo primo inquirimus unde habuerit regnum et potestatem, quia non habet a se jure naturæ: ergo successio non potest esse prima radix hujus potestatis in rege. Quapropter necesse est ut primus habuerit potestatem supremam immediate a republica: successores autem illius ab illa habeant mediate et radicaliter: et quia res transit ad successorem cum suo onere, conditiones illæ cum quibus primus rex a republica regnum accepit ad successores transeunt, ita ut cum eisdem oneribus regnum habeant.

4. *Tertius titulus regni potestatis, bellum justum.* — Tertius titulus regni potestatis esse solet bellum, quod oportet esse justum, ut verum titulum et dominium conferat. Et hinc multi existimant in principio introducta esse regna per tyrannidem potius quam per veram potestatem, ut videre licet in Alvaro Pelagio lib. 1 de Planctu Ecclesiæ, cap. 41; Driedo lib. 1 de Liber. Christ., cap. 15; Petro Bert. in tract. de Orig. juris, q. 1; quando ergo regnum per solam vim injustam possidetur, non est vera potestas legislativa in rege: fieri

autem potest ut successu temporis populus consentiat et admittat talem principatum, et tunc reducetur potestas ad populi traditionem et donationem. Interdum autem contingere potest ut respublica antea non subjecta regi per justum bellum subjiciatur; illud autem semper est quasi per accidens in poenam aliqujus delicti, et tunc ipsa tenetur parere et consentire subjectioni, atque ita etiam ille modus quodammodo includit consensum reipublicæ, vel exhibitum, vel debitum: quantum hic præcipue loquimur de hac potestate quatenus per se introduci potest et dari uni homini. Ac denique si quis recte consideret, quando hæc subjectio fit per justum bellum ad unum regem, jam supponitur in eo potestas regia per quam possit tale bellum indicere, et illa solum est veluti justa extensio regni; ergo semper reducenda est hæc potestas regia ad aliquem qui non per bellum, sed per justam electionem, vel populi consensionem illam comparaverit: ergo a sufficienti divisione recte concluditur potestatem hanc a republica ad principem manasse.

5. *Potestas regia formaliter, ut talis, est de jure humano.* — Objici vero potest, quia hinc sequitur potestatem regiam esse ex solo jure humano, quod videtur contra modum loquendi Scripturæ: *per me reges regnant*, Proverb. 8, et ad Rom. 13: *Minister enim Dei est*, etc. Item sequitur regnum esse supra regem, quia illi dedit potestatem: unde ulterius fit posse, si velit, illum deponere vel mutare, quod omnino falsum est. Propter hæc Victor. supra sentit absolute dicendam esse potestatem regiam de jure divino et a Deo datam, supposita electione hominum. Contrarium vero docent Bertrand. et Driedo supra, et Castro lib. de Lege pœnal. cap. 1; et sine dubio hoc verum est si loquamur formaliter de potestate regia, quatenus talis est et in uno homine existit: nam potestas hæc gubernativa politice secundum se considerata, sine dubio est ex Deo, ut dixi; tamen esse in hoc homine est ex donatione ipsius reipublicæ, ut ostensum est: ergo sub ea ratione est de jure humano: item quod regimen talis reipublicæ vel provinciæ sit monarchicum, est ex hominum institutione, ut supra ostensum est: ergo et principatus ipse est ab hominibus. Cujus etiam signum est, quia juxta pactum vel conventionem factam inter regnum et regem, ejus potestas major vel minor existit: ergo est ab hominibus, simpliciter loquendo.

6. Divina autem Scriptura duo significat in

illis locutionibus. Unum est, hanc potestatem, secundum se spectatam, esse a Deo, et esse justam et conformem divinæ voluntati: aliud est, supposita translatione hujus potestatis in regem, jam gerere vicem Dei, et naturale jus obligare ad parendum illi. Sicut quando unus homo privatus se vendit et tradit alteri in servum, dominium illud ab homine simpliciter est: illo vero contractu supposito, jure divino et naturali obligatur servus parere domino: et ita patet responsio ad confirmationem, negando simpliciter sequelam, quia translata potestate in regem, per illam efficitur superior etiam regno quod illam dedit, quia dando illam se subiecit et priori libertate privavit, ut in exemplo de servo, servata proportione, constat: et eadem ratione non potest rex illa potestate privari, quia verum illius dominium acquisivit, nisi fortasse in tyrannidem declinet, ob quam possit regnum justum bellum contra illum agere, de quo alias.

7. *Nullas esse leges universaliter pro toto orbe latas, cunctos obligantes.*—Tertio, colligitur ex dictis, loquendo ex natura rei seu juxta naturalem et ordinarium cursum humanarum rerum, nullas esse leges civiles universaliter latas pro toto orbe et quæ omnes homines obligent. Quod quidem vel ex ipso nomine constat: loquimur enim de legibus humanis, stricte distinguendo illas a jure gentium; quæ ideo civiles appellantur, quia sunt particulares unius civitatis, vel gentis, ut dicitur in l. *Omnes populi*, ff. de Justit., et jure. Loquimur item de legibus quæ per potestatem naturalem ferri possunt, ommissa pro nunc supernaturali potestate. Tales ergo leges quasi ex intrinseca conditione postulant, ut universales non sint: ratio a posteriori est, quia nulla est potestas legislativa, quæ habeat jurisdictionem in totum orbem, seu in omnes homines: ergo nulla lex civilis potest esse ita universalis. Consequentia est clara, quia lex non egreditur terminos jurisdictionis ferentis eam: *Scimus enim*, ut ait Paulus, *quod omnis lex ad eos qui sub lege sunt loquitur*: nam *extra territorium jus dicenti impune non paretur*, ut dicunt jura: multo ergo minus parendum est extra territorium jus seu legem ferenti. Antecedens autem patet ex dictis, quia potestas hæc non est in tota hominum communitate, quia non omnes componunt unam rempublicam aut regnum, nec est in uno aliquo homine: deberet enim illam habere ab hominibus, quod fingi non potest, quia homines nunquam conveniunt ad illam conferendam, vel ad constituen-

dum sibi caput unum. Imo neque titulo belli, sive justo sive injusto, fuit unquam aliquis princeps qui universo orbi fuerit temporaliter dominatus ut ex historiis constat: ergo secundum humanæ naturæ cursum nulla est, nec fuit, nec moraliter esse potuit potestas legislativa humana universalis pro toto orbe. Occurrebat autem in præsentī difficultas de imperatore, de quo in libro seq. cap. 3 dicam. Quapropter, licet totum universum gubernetur et obligetur legibus civilibus, ut moraliter constat de omnibus nationibus quæ aliquam politiam habent et non sunt omnino barbaræ; non tamen regitur totum eisdem legibus, sed cum partitione accommodata, unaquæque respublica vel regnum suis legibus gubernatur. Quomodo vero hæc potestas in Ecclesia Christi locum habeat, et an peculiarem aliquam institutionem receperit, in sequentibus dicemus.

8. *Quibus modis participari potest ferendi leges potestas.*—Quarto, potest ex dictis breviter colligi quibus modis participari possit hæc potestas ferendi leges humanas. Dicendum est enim imprimis haberi posse immediate a Deo, quia non potest hæc potestas habere aliam originem, ut capite superiori ostensum est, et quia Deus est auctor omnium honorum, et consequenter omnium potestatum, et præsertim hujus quæ ex divina providentia maxime pendet, cum ad bonos hominum mores, et convenientem conservationem ac gubernationem necessaria sit: unde necesse est ut hæc potestas sit a Deo immediate in aliquo, quia si in aliquo est mediate, in aliquo alio erit immediate, cum non possit procedi in infinitum. Duobus autem modis potest esse a Deo, scilicet naturaliter, ut ab auctore naturæ; vel supernaturaliter, ut ab auctore gratiæ. De hoc posteriori dicemus in lib. 5. Prior vero satis ex dictis declaratus est. Atque inde etiam constat posse hanc potestatem esse immediate ab hominibus, et mediate a Deo, imo ordinarie ita esse, loquendo de potestate naturali; quia cum immediate sit in communitate, per illam derivata est ad reges, vel principes, seu senatores: raro enim aut nunquam in tota communitate retinetur, ita ut per illam immediate administraretur. Postquam vero translata est hæc potestas ad aliquam singularem personam, quamvis per successiones vel electiones varias ad plures transeat, semper intelligitur haberi immediate a communitate, quia ex vi primæ institutionis ad cæteros transit. Sicut potestas pontificia, licet per plures electiones ad plu-

res personas successive varietur, semper est in omnibus immediate a Deo.

9. Oportet autem hic distinguere duos modos quibus haberi solet potestas aliqua, scilicet, vel ut ordinaria, vel ut delegata: nam quæ dicta sunt, de ordinaria potestate procedunt: ita enim est hæc potestas immediate a Deo in communitate, et eodem modo ab illa transferitur in principem ut tanquam proprius dominus illa utatur, et ut habens illam ex vi proprii muneris. De alio vero modo quæri potest an hæc potestas delegabilis sit; quod dubium movet Bart. in l. *Omnes populi*, ff. de Justitia et jure, q. 2, princip. quæstiunc. 5, n. 20; et Panormit. in cap. *Gravem* de Sentent. excommun. Potestque tractari de omni potestate legislativa humana, tam supernaturali quam naturali, et in quocumque statu, et ita videtur tractari a dictis auctoribus, qui simpliciter docent potestatem hanc delegabilem esse; quod Panormitan. colligit ex dicto c. *Gravem*, ibi: *Quidam cives Pisani deputati a potestate, et populo ad statuta civitatis edenda*, etc. Colligi etiam solet ex prima lege Codicis, § *Quibus*.

10. *Quæ potestas delegabilis.*—Sed advertendum est duobus modis fieri posse hanc commissionem seu delegationem: uno modo, ut delegatio sit ad condendam legem, decernendo an sit justa et utilis, vel necessaria, et quibus verbis ferenda sit, non tamen extendatur potestas delegati ad dandam legi vim obligandi, et consequenter nec ad promulgandam illam tanquam legem; et hoc modo manifestum est potestatem hanc esse delegabilem; tamen illa re vera non est delegatio jurisdictionis, sed solum cujusdam ministerii requirentis scientiam et peritiam: unde potius videtur esse per modum cujusdam consultationis; et hoc modo est quotidiana hæc delegatio; imo vix possunt leges aliter ferri a principibus, qui per se non possunt omnia necessaria ad legem condendam efficere; et si quis recte consideret allegata jura, solum hoc probant. Aliter ergo erit propria delegatio, quando ita alicui committitur legis editio, ut possit etiam per suam voluntatem illi dare auctoritatem et robur sine alia confirmatione vel approbatione delegantis, et hic modus non est tam frequens vel facilis: unde Bartolus supra distinguit inter communitatem et principem, et dicit communitatem posse delegare hanc potestatem, quando communitas habet hanc potestatem ut ordinariam, et suo arbitrio potest illa uti ut voluerit. At principes aut judices quibus demandata est hæc jurisdictio, dicit non posse illam delegare; tum

quia illorum industria postulatur quando illis committitur, et ideo non possunt in alium eam curam transferre, argumento l. 4 de Officio ejus cui mandata est jurisdictio; tum etiam quia videtur in eis esse hæc potestas tantum delegata, et ideo non possunt eam subdelegare.

11. Omissio vero priori membro, quod est clarum, posterius indiget declaratione: nam si intelligatur de imperatore, regibus et aliis principibus ad quos hæc potestas reipublicæ simpliciter translata est, falsam continet doctrinam, quia in his principibus non est hæc potestas delegata, sed ordinaria: est enim perpetua, et ex vi muneris sui eis convenit. Item hi principes possunt aliquibus civitatibus, vel dynastis inferioribus concedere illam, vel ordinariam: cur ergo non poterunt committere etiam illius delegationem? quandoquidem ex parte ipsius potestatis nihil obstat quin delegabilis sit, ut ipse Bartolus supponit, et est clarum, quia omnis potestas solius jurisdictionis delegabilis est: talis autem est hæc potestas: quocirca translatio hujus potestatis a republica in principem non est delegatio, sed quasi alienatio, seu perfecta largitio totius potestatis quæ erat in communitate; quapropter sicut communitas poterat illam delegare, ita et princeps; neque ita illi committitur ut personalis ejus industria requiratur magis quam in communitate requireretur, sed simpliciter illi conceditur ut per se vel per alios illa utatur, eo modo quo illi magis videbitur expedire; et hac ratione etiam summus Pontifex, et non solus ille, sed etiam Episcopi possunt suam legislativam potestatem delegare, quando sunt ordinarii legislatores, et procedit in eis eadem ratio.

12. *Quem potestas indelegabilis.*—Illa ergo sententia Bartoli solum habet locum in his magistratibus et iudicibus, quibus hæc potestas a summis potestatibus delegata est: nam in illis tantum procedunt rationes Bartoli; quia vero ille de communitatibus specialiter loquitur, posset dictum ejus verificari in his rebus publicis quæ de facto liberæ sunt, supremamque potestatem in se retinent, et nihilominus legumlationem committunt, vel senatui, vel duci, aut soli, aut cum senatu: nam hi fortasse tantum sunt delegati, et ideo non poterunt suam potestatem delegare, nisi hoc ipsum in ipsa delegatione declaratum sit, vel ex consuetudine constet in hoc sensu eis esse commissam talem potestatem, quod potius pertinet ad factum quam ad jus, et ideo nihil cer-

tius de illo affirmare possumus : et eadem ratione nihil dicere possumus de actuali delegatione hujus potestatis, id est, in quibus sit hæc potestas delegata, quia hoc pendet ex libera voluntate, et nihil de hac re communi jure statutum est.

CAPUT V.

AN POTESTAS FERENDI LEGES CIVILES PERSEVERET IN CHRISTI ECCLESIA, ET PER EAS OBLIGARE POSSIT CHRISTIANOS SEU FIDELES BAPTIZATOS.

1. *Judæ Galilæi error.* — Quæ hactenus diximus de naturali potestate humana ad leges civiles ferendas generalia sunt ad omnes Ethnicos et infideles; ut ergo nobis usui esse possint (quia de his legibus, prout sunt in usu Ecclesiæ et ad mores fidelium pertinere possunt, in præsentia tractamus), necessarium est doctrinam datam ad Ecclesiam Christi applicare, et quomodo in ea locum habeat et servanda sit exponere. Circa propositam ergo quæstionem fuit error circa tempora Christi et Apostolorum exortus quorundam dicentium, non esse licitum fidelibus alium dominium recognoscere præter Deum, ideoque sæcularibus principibus aut eorum legibus obediendum non esse. Ita refert Hieronymus ad Tit. 3 in principio, censetque auctorem hujus erroris fuisse Judam illum Galilæum de quo refertur Actor. 5, *Exstitisse in diebus professionis*, id est, ortus et Nativitatis Christi, quando *exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis, et ibant omnes ut profiterentur, ut dicitur Lucæ 2; et additur de illo Juda quod avertit populum post se: quid autem ille prædicavit Lucas non explicat.* Hieronymus autem refert, dicens: *Inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere dominum, nisi solum Deum vocari, et eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere.* Et hanc hæresim (ait) multum pererebuisse usque ad tempora prædicationis Christi, et illius occasione Pharisæos misisse discipulos suos ad Christum interrogandum, an liceret census dare Cæsari, etc., Matth. 22. Addit Anastas. Nicen. q. 67 in Scripturam, sectatores hujus Judæ Galilæi vocatos fuisse Galilæos, et prohibuisse offerre sacrificia pro imperatore et populo romano, et ideo interfectos fuisse a Pilato. Hos enim credit esse illos Galilæos quorum sanguinem misit Pilatus cum sacrificiis eorum, ut attigit Lucas cap. 13; nec

vero ideo hæresis ipsa extincta est, sed usque ad tempora Apostolorum durasse creditur; quia Apostoli Galilæi erant et novam doctrinam prædicabant, venisse dicuntur in suspicionem, quod credentes etiam averterent ab obedientia principum sæcularium ac legum civilium. Ita sentit Hieronymus supra, dicens ideo Paulum tum ibi, tum ad Rom. 13 monere Christianos ut obediant principibus, quia *Judæ Galilæi dogma adhuc per illud tempus vigeat.* Chrysostomus etiam homil. 23 ad Rom.: *Plurima (inquit) tunc temporis circumferebatur fama traducens Apostolos veluti seditiosos, rerumque novatores, qui omnia ad evertendum leges communes et facerent, et dicerent.*

2. Non invenio autem vel ab aliis Patribus, vel ab aliquo ex antiquis scriptoribus declaratum an re vera illis temporibus fuerit aliquis hæreticus et apostata a fide Christi, qui specialiter conatus fuerit errorem hunc in Ecclesiam introducere, et Christianis suadere legibus imperatorum non esse subjectos: nam Judas ille Galilæus et ante Christi prædicationem fuit, et de solis Judæis videtur fuisse locutus. An vero post illum fuerit aliquis idem asserens de Christianis, vel solum per falsos rumores ea suspicio sparsa fuerit contra Christianos tempore Apostolorum, mihi non constat: Chrysostomus autem et alii magis hoc posterius indicant, nec inter hæreses antiquas quæ post Christum fuerunt invenio hanc referri ab Epiphano, August., Damasc. aut aliis. Nostris vero temporibus Lutherus hanc hæresim magna exaggeratione docuit: dixit enim Christianis nullam legem sive ab hominibus sive ab Angelis ullo jure imponi posse, nisi quantum ipsi velint; neque principes habere jus super christianum hominem, et quidquid aliter fit tyrannico spiritu fieri. Ita refert Prateol. in Luthero, anno 1520. Posteaque eundem errorem secuti sunt Anabaptistæ et Trinitarii, de quibus refert Bellarmin. lib. 2 de Laicis, cap. 2, quod dixerint non licere Christianis gerere magistratus, nec inter Christianos debere esse tribunalia, judicia, etc.

3. Fundamentum istorum sumitur ex redemptione Christi et libertate quam per ea obtinuit credentibus in ipsum. Sic intelligentes illud Matth. 17: *Ergo liberi sunt filii: ubi per filios omnes Christianos intelligunt, quos dicunt esse liberos a tributis regibus solvendis (de his enim Christus loquebatur); unde fit etiam ut sint liberi ab eorum regimine et potestate: nam hæc mutuo se consequuntur.* Idque confirmant ex illo Lucæ 22: *Reges gen-*

tium dominantur eorum; vos autem non sic. Et illud Matth. cap. ult.: *Baptizantes eos, etc., docentes servare omnia quæcumque mandavi vobis; non ergo mandata hominum.* Item illud 1 Corinth. 7: *Prelio empti estis, nolite fieri servi hominum.*

4. Hic etiam adduci possunt illa testimonia quibus hæretici utuntur ad probandum omnes fideles esse liberos a lege: nam cum id dicant etiam de lege naturali, multo magis dicent idem de lege civili: unde etiam consequens est ut de omnibus fidelibus idem dicere debeant; tum quia ipsi dicunt omnes fideles esse justos, si tamen ea fide quam ipsi fingunt, id est, certa fiducia de sua justitia, quia tunc nihil eis imputatur, etiamsi contra quæcumque legem sit; tum etiam quia ipsi dicunt Christum liberasse omnes a jugo cujuscumque legis; ergo nemo potest eos subicere, sive justus sint, sive non sint.

5. *Magistratum civilem in lege gratiæ permansisse.* — Nihilominus dicendum est primo: Magistratus civilis etiam in lege gratiæ et inter Christianos permansit, suamque vim et potestatem retinet cum moderatione tali statui accommodata. Hanc ultimam partem remittimus in librum sequentem, ubi de spirituali potestate legislativa dicendum est: nam hæc moderatio tota consistit in subordinatione magistratus civilis ad Ecclesiasticum, et ideo sine hujus cognitione explicari non potest; ommissa ergo hac parte conclusio posita est de fide. Probatur primo ex his quæ insinuavimus, referendo antiquum errorem Judæ Galilæi: nam ille virtute damnatus fuit a Christo Domino, quando illa occasione (ut supra dicebamus) interrogatus an liceret dare Cæsari census, respondet Lucæ 20 et Matth. 2: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo.* Ex quo loco colligitur præceptum solvendi tributa principibus, Justin. Apolog. 2 pro Christianis, aliquantulum a principio; quod etiam confirmavit Christus Matthæi 17, cum jussit tributorum exactoribus pro se et Petro reddi tributum: expenduntque Iren. lib. 5, cap. 24, et Ambr. libro 4 in Luc., cap. penultimo, dicentes ibi esse datum spirituale documentum, quo christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subjecti: et habetur in cap. Magnum, 11 q. 1; imo multi censent, cum Christus dixit Joan. 10: *Quot ante me venerunt, fures sunt et latrones,* non solum propter antiquos pseudopphetas, sed propter eos qui proxime præcesserant, inter quos ille Judas fuerat, id dixisse: ut videri

potest in Chrysost., Theophyl. et Euthym. quos sequuntur Toletan. et Maldon. Joannis 10, et Lorin. Actor. 5, qui alios referunt. Posset vero quis dicere illos eo tempore errasse, quia nondum verus Christus venerat, nec suam Ecclesiam instituerat, et ita Christi verba solum ad illud tempus referri.

6. Igitur ad hoc præveniendum et cavendum, Apostoli ex professo errorem illum refutarunt tanquam valde perniciosum Ecclesiæ, fideique propagationi. Expressa satis est sententia Pauli ad Rom. 13: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quæ verba de potestate et magistratu civili Chrysost. et communiter expositores intelligunt, et Nazianzen. orat. 17 ad Populum timore percul., et Iren. supra, et optime August. Epist. 54 ad Maced., et Basil. in Constit. moral., cap. 23. Qui non excludunt ecclesiasticam potestatem, sed potius Basil. inde sumit a fortiori argumentum in favorem illius, de quo postea videbimus. Qualis sit autem illa objectio declarat Apostolus dicens: *Ideo necessitate subditi estote,* quasi diceret non esse urbanitatis subjectionem, vel arbitrariam, sed necessariam et ex obligatione: et originem ac primariam radicem assignat, cum totam hanc potestatem ad Deum refert, ut in eo capite sequenti latius exponemus. Similem sententiam habet Paul. ad Titum 3 dicens: *Admone illos principibus et potestatibus subditos esse.* Et 1 Pet. 2: *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum,* id est, omni homini qui vicem Dei gerit in terris, et ad quem refertur subjectio illi exhibita, et subdit: *Sive regi tanquam præcellenti,* etc.

7. *Ratio conclusionis.* — Nota inusta primitivæ Ecclesiæ, quæ et modo nobis. — Et potest a posteriori confirmari: nam supra ostensum est magistratum politicum ex natura rei convenire humano generi et communitati, ex quo vero principio sequitur reges gentium priusquam ad Ecclesiam veniant esse veros reges, si justo titulo regna possident: dici autem non potest quod propter conversionem ad fidem, vel ipsorum vel suorum subditorum, sua regna et dominia amittant; ergo etiam in Ecclesia retinent suam potestatem, quam veluti naturali jure seu ordine possidebant. Minor patet, tum quia illud fuisset magnum fidei impedimentum; quis enim rex fidem susciperet vel a suis subditis recipi permetteret, si crederet eo ipso manere privatum suo dominio, vel subditos fieri a sua obedientia liberos? Tum etiam quia hoc statim apparet injustum, et re